

МІЖНАРОДНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ: ВИКЛИК ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**INTERNATIONAL INVESTMENT ARBITRATION:
CHALLENGE FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

**Поєдинок В.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри економічного права та економічного судочинства**

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Метою статті є дослідження загроз, які міжнародний інвестиційний арбітраж становить для досягнення цілей сталого розвитку, та можливих шляхів зменшення чи усунення таких загроз, зокрема, Україною.

Упродовж останнього десятиліття механізм вирішення спорів між інвесторами та державами перетворився на значну перешкоду для життя державами невідкладних заходів для подолання планетарної екологічної та правозахисної кризи. Іноземні інвестори використовують міжнародний інвестиційний арбітраж для того, щоб вимагати захмарних компенсацій від держав, які посилюють захист довкілля; при цьому представникам індустрії викопного палива вже присуджено понад 100 млрд. дол. США. Ці провадження викликають регуляторний застій, тобто, небажання держав регулювати.

Авторка пов'язує вибухоподібне поширення міжнародних інвестиційних договорів у 1990–2010 роках з глобальним домінуванням неоліберальної ідеології після закінчення холодної війни. Втім, визнання неприпустимості абсолютизації економічного зростання, що кульмінувало у прийнятті в 2015 році Паризької кліматичної угоди та Порядку денного для сталого розвитку до 2030 року, з одного боку, та початок російської агресії проти України у 2014 році, з іншого боку, позначили втрату неоліберальною ідеологією своєї актуальності і неможливість подальшого ведення бізнесу «як завжди». Відтак, традиційний дизайн системи міжнародного інвестиційного арбітражу, для якого пріоритетним є індивідуальний бізнес-інтерес, більше не відповідає поточному моменту.

У статті розглянуто конкретні можливості, які держави можуть використовувати для уникнення майбутніх позовів у рамках системи міжнародного інвестиційного арбітражу та виконання своїх зобов'язань щодо боротьби з кліматичними змінами, охорони довкілля та прав людини. Авторка вважає, що радикальні рішення, як-от повна чи часткова відмова від механізмів міжнародного інвестиційного арбітражу, є неприйнятними для України, оскільки їй необхідно залучити масштабні іноземні інвестиції для післявоєнної відбудови. Замість цього вона пропонує зосередитися на запобіганні спорам, використанні примирювальних процедур і поступовому перегляді інвестиційних договорів, можливо, на основі майбутньої української моделі інвестиційного договору.

Ключові слова: інвестиції, сталий розвиток, права людини, захист прав, спір, арбітраж, альтернативне вирішення спорів, примирювальні процедури.

The article aims to investigate the threats that international investment arbitration poses to achieving sustainable development goals and explore potential ways to reduce or eliminate such threats, particularly in the case of Ukraine.

In the last decade the investor-state dispute settlement (ISDS) has become a major obstacle to the urgent actions needed to be taken by States to address the planetary environmental and human rights crises. Foreign investors use investment arbitration to seek exorbitant compensations from States that strengthen environmental protection, with the fossil fuel industries already winning over \$100 billion in awards. These cases create regulatory chill, i.e., reluctance of States to regulate.

The author associates the explosive proliferation of international investment treaties in the period of 1990–2010 with the global dominance of neoliberal ideology following the end of the Cold War. However, the recognition of the untenability of the absolute pursuit of economic growth, culminating in the adoption of the Paris Climate Agreement and the 2030 Agenda for Sustainable Development in 2015 on one hand, and the onset of Russian aggression against Ukraine in 2014 on the other, marked the loss of relevance for neoliberal ideology and the impossibility of continuing business «as usual». Consequently, the traditional design of the international investment arbitration system, prioritizing individual business interests, no longer corresponds to the current moment.

The article explores specific options that States can take to avoid future claims under the ISDS process and fulfil their climate change, environmental and human rights obligations. The author contends that radical solutions like total or partial withdrawal from ISDS is unacceptable for Ukraine in its need to attract massive foreign investment for the post-war reconstruction. Instead, she proposes focusing on dispute prevention, use of conciliatory procedures and gradual renegotiation of investment treaties possibly based on the future Ukrainian model investment treaty.

Key words: investment, sustainable development, human rights, rights protection, dispute, arbitration, alternative dispute resolution, conciliation procedures.

Вступ. Спеціальний механізм вирішення спорів між іноземними інвесторами та державами, що приймають інвестиції (міжнародний інвестиційний арбітраж) є основоположною і водночас найбільш спірною особливістю правового режиму іноземних інвестицій. Стверджують, що він компенсує іноземним інвесторам підвищений ризик, пов'язаний з інвестуванням за кордон. «Найбільш ефективним механізмом досягнення такого зменшення ризику є право приватного позову про виплату компенсації у разі, якщо держава-імпортер припуститься забороненої поведінки» [1, с. 632].

Насправді міжнародний інвестиційний арбітраж створює для іноземних інвесторів дискримінаційні по відношенню до інших правовласників та стейкхолдерів та непропорційні переваги. Іноземні інвестори можуть подавати позови проти держав, однак ані держави, ані громади та окремі особи, права яких порушуються, не можуть подавати позови проти іноземних інвесторів (держави можуть лише заявляти зустрічні позови в обмеже-

них випадках). Спори розглядають не незалежні судді, а приватні особи – арбітри, значна кількість яких працює в юридичних фірмах, що представляють інтереси інвесторів. На відміну від осіб, потерпілих від порушень прав людини, від іноземних інвесторів не вимагається вичерпання національних засобів захисту перед зверненням до міжнародного механізму вирішення спорів. Крім того, арбітражні рішення підлягають примусовому виконанню у більш як 180 країнах, на відміну від судових рішень, примусове виконання яких за кордоном є набагато проблематичнішим. При цьому система міжнародного інвестиційного арбітражу має найвищий відсоток грошових вимог і найвищий розмір присуджених виплат серед усіх систем права у світі [2, с. 14, прим. 42].

Широко визнано, що міжнародний інвестиційний арбітраж страждає на ряд фундаментальних проблем, які в сукупності дають підстави говорити про «кризу легітимності» цієї системи. Занепокоєння викликають, поміж іншого, несумісність останньої з міжнародно-правовим

захистом прав людини, захмарні суми присуджень, секретність, незалученість громадськості, обмеження суверенного права держав регулювати, односторонній характер зобов'язань, непослідовність арбітражних рішень, дорожня провадження та ймовірна упередженість арбітрів на користь інвесторів [3]. Нобелівський лауреат з економіки Дж. Стігліц назвав систему міжнародного інвестиційного арбітражу «позовним тероризмом» [4].

Тимчасом як ці проблеми впливають з дизайну власне системи, відтак не є новими по суті, вони набувають нових загрозливих вимірів в умовах боротьби людства з кліматичною й екологічною кризою та необхідності дотримання державами своїх обов'язків щодо захисту прав людини. Подаючи позови до інвестиційних арбітражів, іноземні інвестори оскаржують заходи держав, спрямовані на протидію кліматичним змінам, захист довкілля і прав людини, вимагаючи при цьому мільярди доларів компенсацій.

Метою статті є дослідження загроз, які міжнародний інвестиційний арбітраж становить для досягнення цілей сталого розвитку, та можливих шляхів зменшення чи усунення таких загроз, зокрема, Україною.

Виклад основного матеріалу. Заходи держави, вразливі до позовів іноземних інвесторів в системі міжнародного інвестиційного арбітражу, включають дії з впровадження, посилення та реалізації кліматичних та екологічних законів, нормативів, стандартів та політик. Відмова у видачі дозволів на розвідку нафти та газу або діяльність великих копалень, поетапне виведення з експлуатації вугільних електростанцій, введення заборон на гідравлічний розрив порід (фракціонування) та посилення законів щодо захисту водних ресурсів – усі ці заходи призводили до арбітражних проваджень. Кількість відомих арбітражних справ проти заходів, спрямованих на захист довкілля, стрімко зростає: від 12 ініційованих до 2000 року, до 37 у період 2000–2010 років та 126 у період 2011–2021 років [5]. За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), у щонайменше 127 позовах заявлялися вимоги про компенсацію у розмірі 1 мільярда доларів чи більше [6].

У нещодавній доповіді під промовистою назвою «Платячи забруднювачам: катастрофічні наслідки вирішення спорів між інвесторами та державами для заходів з боротьби зі змінами клімату та захисту довкілля і прав людини» спеціальний доповідач з питань обов'язків у сфері прав людини, пов'язаних із забезпеченням безпечного, чистого, здорового та сталого довкілля, Д. Бойд (David R. Boyd) наводить переконливі докази того, що таємний процес міжнародного інвестиційного арбітражу став значущою перепорою для невідкладних дій, необхідних для вирішення екологічної та правозахисної кризи нашої планети. Представники індустрії викопного палива є особливо активними в поданні позовів, у яких стверджується, що дії держав, спрямовані на вирішення кліматичної кризи, зменшують вартість їхніх інвестицій. Середня ціна позову в арбітражах, що стосуються викопного палива, становить 1,4 мільярда доларів, що вдвічі перевищує середню ціну позову в арбітражах, не пов'язаних з викопним паливом. Інвестори в галузі видобутку викопного палива виграють 72 відсотки справ, змусивши держави виплатити компенсації на суму понад 77 мільярдів доларів до цього часу. Середня присуджена сума в опублікованих рішеннях арбітражів у справах, пов'язаних із видобутком викопного палива, становить 600 мільйонів доларів – в п'ять разів більше, ніж середня сума, присуджена арбітражами у справах, не пов'язаних з викопним паливом [7, п. 5].

Суму майбутніх претензій нафтових та газових компаній до держав, які виконують свої зобов'язання в рамках Паризької кліматичної угоди, оцінюють у 340 мільярдів доларів, що є серйозним засобом стримування для амбі-

ційних кліматичних заходів. Вибух позовів, пов'язаних з викопним паливом, в системі міжнародного інвестиційного арбітражу не міг настати в гірший момент. Людство дійшло до точки «зараз чи ніколи» щодо досягнення встановленої Паризькою угодою цілі обмеження глобального потепління до 1,5 °C, що передбачає зменшення викидів парникових газів на 45 відсотків до 2030 року та досягнення нульових викидів до 2050 року, і є несумісним із новими розробками в галузі вугілля, нафти чи газу [7, п. 6].

Так само існує фундаментальна суперечність між міжнародним інвестиційним арбітражем та правами людини. Лише 0,5 відсотка з понад 2,000 міжнародних інвестиційних договорів містять бодай-які згадки про права людини. Теоретично відсутність конкретних положень про права людини в інвестиційних договорах не є перешкодою для врахування інвестиційними арбітражами норм міжнародного права про права людини, але на практиці більшість арбітражів ігнорують, мінімізують або відхиляють аргументи щодо прав людини [8, п. 22].

У результаті всього зазначеного виникає явище регуляторного застою, коли держава реагує на потенційно високі витрати, пов'язані із гіпотетичними чи фактичними загрозами арбітражу, відмовляючись вживати або послаблюючи законні регуляторні заходи для вирішення кліматичної кризи, захисту довкілля або забезпечення прав людини. Абсурдність ситуації змушує задатися питанням, яким чином вона могла виникнути (іншими словами, що і коли пішло не так)? Для відповіді слід розглянути історичні умови, в яких сформувалася система міжнародного інвестиційного арбітражу.

Перший двосторонній інвестиційний договір під назвою «Договір про сприяння та захист інвестицій» було укладено в 1959 році між Німеччиною і Пакистаном. Н. ДіМасціо (Nicholas DiMascio) та Дж. Паувелін (Joost Pauwelyn) вказують, що в двосторонніх інвестиційних договорах інтереси країн-експортерів капіталу, як-от Німеччина, традиційно відрізнялися від інтересів країн-імпортерів капіталу, або приймаючих країн, як-от Пакистан. По суті, Німеччина прагне захисту своїх інвестицій, тимчасом як Пакистан радий надати такий захист тільки для того, щоб залучити більше інвестицій і прискорити власний економічний розвиток [9, с. 56]. А. Сікес (Alan Sykes) стверджує, що інвестиційні договори є відносно недорогим інструментом зобов'язань, особливо для країн, які вже знаходяться на шляху економічної реформи: «Для будь-якої країни, що розвивається, яка не планує вдаватися до суттєвої експропріації або ... забороненої поведінки, вірогідна обіцянка грошової компенсації на користь інвесторів спричиняє небагато, а то й жодних, зустрічних витрат. ... Обіцянка грошової компенсації є відтак дешевим інструментом зобов'язань для країн, які мають добрі наміри щодо інвесторів [1, с. 644].

Діаметрально протилежну оцінку системі міжнародного інвестиційного арбітражу дано у вищезгаданій доповіді Д. Бойда: «Дозвіл іноземним інвесторам безпосередньо подавати позови проти держав через міжнародний арбітраж був надзвичайною та необґрунтованою уступкою суверенітету перед транснаціональними корпораціями. Обґрунтовувалося це тим, що в цих державах правова система є слабкою або ненадійною, а їхні внутрішні правові системи, як стверджувалося, не мають компетентності чи незалежності. Однак у більшості сучасних справ оспорується законні заходи публічної політики, прийняті демократичними урядами в країнах з незалежними судовими системами [7, п. 10]. Саму систему міжнародного інвестиційного арбітражу доповідь характеризує як таку, що «увічне екстракціонізм та економічний колоніалізм» [7, п. 8].

Поряд з визнанням шкідливості міжнародного інвестиційного арбітражу в сучасних умовах, слід зазначити, що прив'язка його виключно до постколоніальних коор-

динат не є коректною і не сприяє розумінню проблеми. Абсолютну більшість міжнародних інвестиційних договорів було укладено у період з 1990 по 2010 роки, коли колоніальна система вже давно відійшла у минуле [10, с. 2]. Ці договори вже не обов'язково наслідували постколоніальну структуру економічних зв'язків. Нові договори уклалися як між розвиненими країнами, так і, особливо, між країнами, що розвиваються, що відображало їхню власну зростаючу роль як країн-експортерів капіталу [11, с. 12–13].

Вибухоподібне поширення міжнародних інвестиційних договорів слід пов'язувати з колапсом комунізму і закінченням холодної війни. Зникнення з поля зору екзистенційних загроз принесло з собою нове глобальне відчуття позитиву в світовій політиці та впевненість у тому, що глобалізація, зменшення тарифів, вільний рух капіталів приведуть до загального процвітання. Захист приватних інтересів інвесторів був органічною складовою домінуючої упродовж приблизно двадцяти п'яти років неоліберальної ідеології.

У середині другої декади XXI століття людство прийшло до визнання неприпустимості абсолютизації економічного зростання, що кульмінувало у прийнятті в 2015 році Паризької кліматичної угоди та Порядку денного для сталого розвитку до 2030 року. З іншого боку, у 2014 році розпочалася збройна агресія путінської росії проти України; паралельно зі здійсненням цієї агресії структурувався блок недружніх до демократії країн. Ці на перший погляд не пов'язані процеси приводять до єдиних висновків про втрату неоліберальною ідеологією своєї актуальності і неможливості подальшого ведення бізнесу «як завжди». Відповідно, традиційний дизайн системи міжнародного інвестиційного арбітражу, для якого пріоритетним є індивідуальний бізнес-інтерес, більше не відповідає поточному моменту.

У цьому зв'язку необхідно згадати розмежування міжнародних інвестиційних договорів старого та нового покоління. ЮНКТАД відносить до «старого покоління» договори, укладені до 2010 року, вказуючи, що ці старі договори «кусаються»: на кінець 2016 року практично усі відомі спори в системі міжнародного інвестиційного арбітражу ґрунтувалися на таких договорах» [12, с. 1]. Ці старі покоління договорів покладають нечіткі та широкі обов'язки на держави, зазвичай не містять жодних вказівок на відповідальність інвесторів (навіть в незобов'язуючій формі) чи їхні обов'язки, і рідко включають положення, спрямовані на підтвердження і захист можливості держав регулювати без обов'язку виплати компенсації за життя законних регуляторних заходів. Ефективні положення, спрямовані на захист довкілля, прав людини, гендерної рівності, охорони здоров'я, праці та інших публічних інтересів, загалом відсутні в цих договорах.

Міжнародні інвестиційні договори нового покоління частіше визнають суверенне право держав регулювати і включають конкретні положення щодо захисту довкілля, кліматичних заходів та сталого розвитку. Зазвичай вони містять чіткіше визначені матеріальні положення, що часто супроводжуються обмеженнями доступу до механізму інвестиційного арбітражу. Однак навіть у нових договорах положення, які ефективно захищають регуляторний простір, залишаються відносно рідкісними. Наразі зарано говорити про те, чи сприятимуть більш досконалі положення у новіших інвестиційних договорах енергетичному переходу, і чи становитимуть вони перепону для заявлення інвесторами з високовуглецевими інвестиціями вимог про компенсації.

Так само мало втішною є і ситуація в сфері прав людини. Дослідження, опубліковане ОЕСР в 2014 році, виявило, що лише 0,5% з 2 107 досліджених договорів містять посилання на «права людини», і більшість цих посилань знаходяться в преамбулах відповідних догово-

рів [13]. У новіших договорах можна зустріти деякі прямі посилання на: (1) обов'язки держав щодо прав людини у контексті управління інвестиціями; та/або (2) відповідальність інвесторів у сфері прав людини. Так, наприклад, Модельний інвестиційний договір Нідерландів (2019) вимагає від майбутніх держав-учасниць «вживати відповідних заходів» для забезпечення доступу осіб, які потерпіли від порушень інвесторами прав людини, до ефективного захисту, що відзеркалює формулювання Принципу 25 Керівних принципів ООН з бізнесу та прав людини. Модель також передбачає, що при вирішенні спору арбітраж повинен враховувати невиконання інвестором-позивачем своїх обов'язків згідно з Керівними принципами ООН та Принципами ОЕСР для багатонаціональних підприємств. Однак у чинних договорах такі посилання залишаються рідкісними, і їхня ефективність загалом не перевірена або обмежена.

Доповідь Д. Бойда загалом характеризує систему міжнародного інвестиційного арбітражу як «несправедливий, недемократичний і дисфункціональний процес» [7, п. 1] і пропонує низку радикальних заходів, спрямованих проти цієї системи. Так, для сприяння терміновим та амбіційним кліматичним та екологічним заходам та виконання своїх обов'язків у сфері прав людини, зокрема тих, які стосуються права на чисте, здорове та стає довкілля, всі держави повинні негайно:

(а) усунути свою вразливість перед майбутніми позовами в системі міжнародного інвестиційного арбітражу шляхом певної комбінації таких дій:

(i) видати односторонні заяви про відкликання своєї згоди на арбітраж згідно з існуючими інвестиційними договорами та відмовитися від заперечень проти того, щоб партнери за договорами робили те саме;

(ii) провести переговори щодо вилучення механізмів арбітражу з усіх існуючих інвестиційних договорів та щодо припинення дії положень про збереження дії (survival clauses);

(iii) в односторонньому порядку чи за взаємною згодою припинити існуючі інвестиційні договори, які передбачають арбітраж, включаючи Договір до Енергетичної хартії;

(iv) вийти з Конвенції про вирішення інвестиційних спорів між державами та особами інших держав;

(b) відмовлятися включати механізми арбітражу в нові інвестиційні договори;

(c) проводити переговори в умовах повної прозорості та широкої громадською участю щодо нових інвестиційних договорів, які захищатимуть права людини та довкілля, шляхом:

(i) гарантування здатності держав здійснювати амбіційні та ефективні кліматичні й екологічні заходи та заходи, спрямовані на виконання обов'язків у сфері прав людини;

(ii) визначення внутрішніх судів як належного форуму для вирішення спорів між інвесторами та державами та, в разі потреби, посилення незалежності, стабільності та експертності суддів;

(iii) недопущення задоволення вимог про компенсацію з боку іноземних інвесторів, які порушують внутрішнє законодавство, права людини чи в інший спосіб не відповідають національним, регіональним та міжнародним стандартам, а також з боку компаній-«поштових скриньок», створених насамперед з метою використання інвестиційних договорів;

(iv) обмеження максимальної компенсації доведеною іноземним інвестором сумою, яку було вкладено у проект і яка не окупилася;

(v) покладення на іноземних інвесторів обов'язків щодо прав людини, включаючи обов'язкову належну обачність щодо прав людини та довкілля;

(d) проводити, відповідно до Керівних принципів ООН з бізнесу та прав людини, оцінки впливу торговельних

та інвестиційних договорів на права людини та довкілля, і виконувати всі рекомендації [7, п. 75].

Висновки. Питання про можливість реалізації пропозицій такого роду є надзвичайно актуальним для України, і відповідь на нього аж ніяк не є простою. Очевидно, що післявоєнна відбудова потребуватиме величезних коштів, а внутрішній фінансовий ресурс є мізерним порівняно з потребами, тож привабливість для великих іноземних інвесторів є життєво важливою. Навіть якщо відволіктися від контексту війни, то на тлі хронічних проблем судової гілки влади в Україні в міжнародному інвестиційному арбітражі вбачають цивілізовану альтернативу, мало не єдиний шлях справедливого захисту порушених державою прав іноземного інвестора. Прикметно, що новітнє законодавство України про інвестиції особливо акцентує увагу на альтернативних способах вирішення спорів між інвесторами і державою. Так, у ч. 2 ст. 45 Закону України від 3 жовтня 2019 року «Про концесію» було встановлено, що сторони концесійного договору можуть вільно обрати механізм вирішення спорів, включаючи медіацію, незобов'язуючу експертну оцінку, національний або міжнародний комерційний чи інвестиційний арбітраж, у тому числі арбітраж з місцезнаходженням за кордоном (якщо засновником концесіонера є підприємство з іноземними інвестиціями у розумінні Закону України «Про режим іноземного інвестування»), і процедурні правила вирішення спорів. Тотожну редакцію отримали оновлена ч. 2 ст. 19 Закону «Про державно-приватне партнерство» та ст. 19 Закону від 17 грудня 2020 року «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні». Тобто, йдеться вже про певну формулу, у фокусі якої зовсім не українські державні суди. До цього слід додати ще й пропозицію CASE Україна «винести вирішення господарські спори за межі України як найвищу інстанцію» [14]. Безвідносно до питання про слушність такої пропозиції сама її поява у публічній дискусії є показовою.

З іншого боку, збереження статусу-кво у системі міжнародного інвестиційного арбітражу є для України небезпечним і стратегічно хибним варіантом. Україна є сторо-

ною близько 70 двосторонніх інвестиційних договорів та інших договорів з положеннями про інвестиції [15], у минулому виступала відповідачем у значній кількості інвестиційних спорів. Усі двосторонні договори за її участю, включаючи переукладені у зв'язку з закінченням строку дії, наслідують концептуально застарілу модель, що характеризується неурою до публічних інтересів приймаючої держави. У поствоєнних реаліях Україна ніяк не зможе дозволити собі виплачувати багатомільйонні компенсації на користь іноземних суб'єктів бізнесу. З іншого боку, загальновідомо, що після закінчення війни перед Україною стоятиме завдання не простої відбудови зруйнованого, а побудови фактично нової економіки на засадах сталого розвитку та стандартах ЄС, що вимагатиме значного регуляторного простору.

За таких умов вважаю, що позиція України щодо міжнародного інвестиційного арбітражу повинна слідувати таким напрямкам:

(1) максимальне запобігання ініціюванню арбітражів іноземними інвесторами на підставі діючих інвестиційних договорів шляхом своєчасної і конструктивної комунікації з інвесторами та ефективного використання примирювальних процедур з метою досягнення сталих компромісних рішень;

(2) ініціювання переукладення існуючих інвестиційних договорів на засадах забезпечення регуляторної свободи держави, необхідної для перебудови економіки на засадах сталого розвитку. Особливе становище України як країни, що захищала глобальні демократичні й гуманітарні цінності в умовах повномасштабної незаконної зовнішньої збройної агресії може забезпечити їй сильну вихідну переговорну позицію. У зв'язку з цим слід розглянути розробку українського Модельного інвестиційного договору;

(3) просування цінностей прозорості, відповідальності, рівності, недискримінації, запобігання порушенням та сталого розвитку; підтримка переговорів щодо міжнародного договору про транснаціональні корпорації та права людини, та швидка його ратифікація після прийняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Sykes, A. Public v. private enforcement of international economic law: Standing and remedy. *Journal of Legal Studies*. 2005. No 34. P. 631–666.
2. OECD. Investment treaties and climate change: The alignment of finance flows under the Paris Agreement. Background note for the seventh annual Conference on Investment Treaties, 10 May 2022.
3. United Nations. A/76/238: Human rights-compatible international investment agreements. 27 July 2021. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/208/09/PDF/N2120809.pdf?OpenElement>
4. Malo, S. U.N. reform needed to stop companies fighting climate rules: Nobel laureate Stiglitz. Reuters, 30 May 2019. URL: <https://www.reuters.com/article/idUSKCN1SZ04X/>
5. UNCTAD. Treaty-based investor-State dispute settlement cases and climate action. IIA Issues Note, No. 4, September 2022. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/diaepcbinf2022d7_en.pdf
6. UNCTAD. International Investment Agreements Navigator. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/>
7. United Nations. A/78/168: Paying polluters: the catastrophic consequences of investor-State dispute settlement for climate and environment action and human rights. 13 July 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/a78168-paying-polluters-catastrophic-consequences-investor-state-dispute>
8. United Nations. A/HRC/37/54: Report of the Independent Expert on the effects of foreign debt and other related international financial obligations of States on the full enjoyment of all human rights, particularly economic, social and cultural rights – Development of guiding principles for assessing the human rights impact of economic reform policies – Note by the Secretariat. 20 December 2017. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc3754-report-independent-expert-effects-foreign-debt-and-other>
9. DiMascio, N., Pauwelyn, J. Nondiscrimination in Trade and Investment Treaties: Worlds Apart or Two Sides of the Same Coin? *The American Journal of International Law*. 2008. Vol. 102. No. 1. P. 48–89.
10. UNCTAD. Trends in the investment treaty regime and a reform toolbox for the energy transition: IIA Issues Note Issue 2, August 2023. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/diaepcbinf2023d4_en.pdf
11. UNCTAD. International investment arrangements: Trends and emerging issues. UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements, 2006. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/iteit200511_en.pdf
12. UNCTAD. Phase 2 of IIA reform: Modernizing the existing stock of old-generation treaties. IIA Issues Note Issue 2, June 2017. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaepcb2017d3_en.pdf
13. Gordon, K., Pohl, J. and Bouchard, M. Investment treaty law, sustainable development and responsible business conduct: A fact finding survey. OECD, Working Paper on International Investment, 2014/01 (2014). URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5j20xvvg1zlt-en>
14. CASE Україна. Повоєнне відновлення: як швидше добігти до Європи та не загубити штани в процесі. 5 квітня 2023. URL: <https://case-ukraine.com.ua/publications/povoyenne-vidnovlennya-yak-shvydshe-dobigty-do-yevropy-ta-ne-zagubyty-shtany-v-protsesi/>
15. UNCTAD. International Investment Agreements Navigator – Ukraine. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/countries/219/ukraine>